

УДК 002.2

О. М. Левчук

КОРЕКТНЕ РЕДАКТОРСТВО ЯК ФЕНОМЕН, АБО ПРО ПРЕЗУМПЦІЮ НЕДОТОРКАНОСТІ ТЕКСТІВ

Зроблено спробу окреслити межі етико-професійного феномена «коректне редакторство» у чотирьох його найпоширеніших організаційних виявах — редактор-правщик, редактор-секвеструвальник, редактор-імітатор, редактор-настроювач. Скорельовано поняття презумпції недоторканності авторського тексту та коректного редакторства через фахово необхідне для редактора «чуття чужого» в будь-якому редагованому ним тексті.

The attempt to form the borders of ethic-professional phenomenon «correct editorship» in its four the widest organizational expressions — editor-corrector, editor-sequestrator, editor-imitator and editor-tuner is made. The definition of presumption of author's text immunity and correct editorship through professionally needed for editor «the filling of strange» in any edited by him text.

Багато сучасних редакторів здатні розповісти безліч історій про боротьбу між «буквою» і «духом» видавничої справи та запеклі сутички в редакційних відділах як новітніх, так і давно усталених видавничих структур «з традиціями». Дискусії в останніх є коректнішими хіба лиш тому, що там не потрібно доводити очевидного: будь-який текст може і повинен бути поліпшений. А от — якою мірою, в який спосіб та в якому разі — це вже ознака редакційно-видавничої культури, майстерності й... організаційно-етичного гарту кожного окремого редактора. Найкраще, коли у нього з працедавцем усталено стосунки на рівні партнерських, а не звичного «я начальник — ти ...мовчи». У пересічно українському випадку є так, як сказано щойно, а в кращому разі шеф-видавець дає редакторові карт-бланш, тільки... Тільки просить пояснити, навіщо редактор спокушає долю і закон «Про авторське право». Чи не ліпше, бува, все залишити, як автор приніс, приписавши у вихідних відомостях «Друкується в авторській редакції»? Клопоту менше (немає видавничої коректури), гроші — майже ті самі, а сором не дим і очей не виїсть.

Якщо під натиском їх обох, видавця і автора, редактор погоджується на такий штиб стосунків — тоді ім'я йому «справщик», **коректор** тобто, чия парафія — додержувати норм видання і «букви» четвертого українського правопису. Коли ж починає розлого вдаватися в пояснення, обстоюючи своє право на обмежене (!) втручання в авторський оригінал (з порадами й зразками

його авторові для оригінальної інтерпретації) — тоді, вочевидь, редактор учергове витримав іспит на редакторство: він захищає дух творчого, а не репродуктивно-споживацького ставлення до тексту.

У кожному діткненні до чужого авторського доробку кожен редактор — свідомо чи несвідомо, послідовно чи не дуже — проводить границю між підходом коректним і коректорським...

Але коректне редакторство — не монолітний етико-професійний феномен. У поточній практиці літературного редагування можна виокремити щонайменше чотири штиби коректних редакторських стосунків із авторським текстом.

Перший — найбільш поширений за умов і в засобах масової комунікації, коли редактор-**правщик** сам допрацьовує текст до уявної «норми» (що підпорядкована концепції періодичного видання), не маючи при тому безпосереднього контакту з його автором, а покладаючись на власні трактування авторських переваг, устремлінь і можливостей. Таке евристичне проникнення в чужі тексти з неминучим привнесенням туди «редакторського» виправдовують натепер міркуваннями головно й суто прагматичними. Адже в системі нинішніх видавничих стосунків закладено жорсткі обмеження часу на всю (не тільки редакційну в ЗМК!) додрукарську підготовку творів. Та й нерідкісними є ситуації, коли редакторів до автора звернутися фізично неможливо: той перебуває на некомунікаційній віддалі, в ізоляції, помер, зник безвісти абощо. Й хоч до автора — зась, але подана ним чи від його імені сума фактів часто буває гостроактуальною настільки, що аж вимагає опублікування попри те, що не дістала належного (для випадку й видання) мовного антуражу. Звісно, тепер у будь-якій редакції ЗМК скоріше самочинно «доправлять» явну сенсацію до кондиційно медійного вигляду, аніж дадуть їй сконати інформаційною смертю суто через поточний «неконтакт» з автором...

Другий різновид «коректного редакторства» здебільшого спостерігається у структурах наукової або вузькофахової комунікації, коли редактор-**секвестатор** (чи — **секвеструвальник**? словом, скорочувач) при погодженні з автором не стільки «править букву» й оптимізує композицію твору, як вилучає з тексту окремі цілісні блоки в разі, коли раптом ті містять науково неоднозначні, ба навіть гостродискусійні положення, з приводу яких досі не вдалося дійти згоди (або хоча б співвіднести позиції) в межах наукової спільноти і/чи серед практиків (В. Войтенко «Батарейний сирота»; «День» № 150 від 19.08.2005).

Третій різновид коректності в редагуванні передбачає, що редактор поводить стосовно опрацьовуваного ним тексту як **імітатор** авторської манери й стилістики. Звісно, таких інвазивних втручань у текст не випадає провадити надто значним обсягом — інвазивні — бо абзац чи період неминуче матимуть ознаки «чужої», неавторської тональності, так само неповторної, мов рогівка ока чи відбитки пальців. Утім, щоби більш чи менш непомітно ліквідувати помірну лакуну (спотворення авторського тексту, випадкове чи

зумисне), редакторів доведеться попередньо вивчити особливості авторської манери, аби з *достатньою мірою вірогідності* відтворити її. Вразливим за названого підходу є те, що правку редактори-імітатори здійснюють згідно зі своїми фахово-інтуїтивними переконаннями, а де ж вона суб'єктивно пролягає, ота межа дозволеного поліпшення (як-от дилема: зберегти інтонаційно-ритмічний стрій твору з оригінальними девіаціями викладу — чи натомість виправити «як належить» лексику й правопис, жертвуючи ритмом та звукописом, і под.). Тому найчастіше означений підхід практикують редактори перевидань (якщо текст було пошкоджено внаслідок політичної чи самоцензури, з кон'юнктурних міркувань, а автора вже немає серед живих) та спеціалізованих журнальних періодик з відносно стабільним складом автури, причому не тільки громадсько-політичних і літературних.

І четвертий з підходів у коректному редагуванні передбачає для редактора роль **настроювача**, не стільки для тексту, як для його автора, — коли більшість роботи з оптимізації авторського оригіналу відбувається за натяком і підказкою, але — не редакторською рукою. Ця методика співпраці актуальніша з-поміж усіх та немінуча стосовно до поезій і прозових творів красного письменства — бо редакторів навряд чи поталанить адекватно вписатися в авторське бачення тексту навіть з дуже «сумлінними», але чужорідними йому імітаціями. (Всі спроби «підробитися», приміром, під стиль С. Жадана, Є. Москальця чи Б. Жолдака у межах їхніх текстів чи поза тим незмінно виглядатимуть... спробами, більш чи менш майстровитими).

Утім, незмінним за всіх підходів залишається одне: перш ніж у щось втручатися з редакторськими варіантами його поліпшення, варто спочатку вивчити, а як же це «щось» влаштоване й діє на сприймачів. Оскільки текстові твори є така само тонка системна матерія, як і все живе у Всесвіті, — то слід підходити до них біологічно, а не з позицій популярної механіки («розібрав на запчастини — зліпив назад: працює!..»), а не працює, значить — конструкційні засади його ненормативні). Коректному редактору в «чужому» авторському тексті годиться почуватись запрошеним гостем, а не поводитися, наче домушник у темній квартирі. Але ж редактор, котрий не має нахилів до лінгвістичного слюсарювання, й так завжди має на оці, що кожен текст є системою, та не кожна система тексту є твором (від «творити» в значенні «народити новий сенс з усіх відомих складників», а не «лужу-паяю-«під Брехта» витинаю»). Втім, є текст твором чи не є ним — автор(и) у нього є завжди. І автор завжди господар свого тексту, що той, як і всяке житло (тим більше — житло думки), має презумпцію недоторканності, адже є зреалізованим проявом авторської волі. Коректного редактора в роботі над будь-яким і будь-чим текстом відрізняє від решти літпрацівників не просто «чуття чужого», а повсякчасна повага до названого різновиду презумпції. На фаховому рівні ця повага більшою чи меншою мірою реалізується у чотирьох названих формах професійних стосунків редактора із авторським текстом.